BØKER

Tips? Innspill? Respons?
Send e-post:
bok@morgenbladet.no

Den lille havmannen

Denne helgen blir en bronsestatue av Danmarks dikterikon H.C. Andersen nedsenket i havnen i hans fødeby Odense på Fyn. Statuen skulle vært en del av et større skulpturverk kalt «Fortellerbrønnen», men finanskrise og kraftige kutt i byens kulturbudsjett satte stopper for planene. Tilbudet om å flytte statuen ut av sentrum ble ikke godt mottatt av kunstneren Jens Galschiøt. I stedet senker han verket ned i vann. Hodet vil synes, slik at dikteren kan stirre anklagende på sine gjerrige bysbarn mens han drømmer om en dag å unnslippe sin nåværende grimme andungetilværelse og stå opp som en skinnende svane

Hvordan forandre bøker og irritere folk

Dale Carnegies *How to Win Friends and Influence People* er søylen i amerikansk dannelseskanon. Nyutgivelsene følges med argusøyne: Hva vil eierne av dette lukrative merkevarenavnet finne på neste gang? Dwight Garner i The New York Times er sjokkskadd av den siste utgaven av klassikeren. Originalsetninger er borte, som «Prøv å etterlate et vennlig spor med gnister av takknemlighet på dine turer. Du vil bli overrasket over hvordan det skaper flammer av vennskap som på din neste reise har vokst til å bli fyrtårn.» Ny tekst: «I dag er den verste fienden av varig innflytelse den avdelingen av både personlig og korporativ tankevirksomhet som handler om å skape inntrykk uten å henvende seg til vitenskapen om behovsoppfyllelse.» Nettopp.

Mafiasøstre

Kvinnene inntar også mafiaens styrerom.

UKENS NAVN

Britiske Clare Longrigg har fulgt mafiaens kvinner som journalist i nær 20 år. Hennes bok *Mafiakvinner* (Spartacus) utgis nå på norsk.

– Boken din nevner hvordan italienske mafiamedlemmer bruker Gudfaren-trilogien som en slags bruksanvisning for hvordan man skal oppføre seg som mafioso. Bruker kvinnene du intervjuet popkulturens skildringer på tilsvarende vis?

– Absolutt, særlig i Amerika. Det er bare å ta en titt på den velregisserte forestillingen som foregår i rettslokalene, eller de overdådige bryllupene. Men kvinnene jeg har intervjuet er mer opptatt av *The Sopranos* enn *Gudfaren*, det er det absolutt *alle* snakker om. Spesielt Carmela Soprano, hvordan hun på overflaten distanserer seg fra mannens gangsterliv, men samtidig vet utmerket godt hva som foregår, og heller ikke nøler med å utnytte denne makten når det trengs.

– Oppfattes dette som en troverdig skildring av eget liv, eller som en rollemodell?

– Det går begge veier. Skildringer av mafiaen henter trekk fra virkeligheten, så adopteres disse figurene som rollemodell, i en sirkel. Det er en gjensidig fascinasjon. Mafiakvinnene som jeg kjenner i New Jersey er for tiden i gang med produksjonen av et eget reality-show!

– Du har brukt over tyve år dette, du må vel ha en slags fascinasjon for dette miljøet selv. Hvor kommer den fra?

– Jeg ble i utgangspunktet fascinert av de første kvinnene som vitnet mot mafiaen tidlig på nittitallet. De som hadde vokst opp i mafiaen. Disse kvinnene visste *alt* om mennenes virksomhet. Det brøt med bildet av kvinner i mafiaen. Du vet, når døren lukkes på slutten av den første *Gudfaren*–filmen, og kona står igjen utenfor. Jeg ble interessert i disse kvinnene som tydeligvis hadde satt foten i døråpningen, og sagt «Nei! Dette angår meg også.»

– Du nevner at kvinner hovedsakelig involveres direkte i virksomheten i krisesituasjoner, som når broren eller ektemannen er i fengsel. Er dermed kvinners økte tilstedeværelse i mafiaen et krisetegn?

– Dels. Kvinnene spilte særlig en aktiv rolle under den store bølgen av arrestasjoner rundt 1992, da de måtte steppe inn for å holde hjulene i gang. Men grunnen til at de kunne gjøre dette, var jo at de i realiteten visste alt om forretningene fra før. De var langt mer involvert enn mange trodde. Mafiaen er ikke så adskilt fra resten av samfunnet som enkelte tror. Når kvinnene kommer inn i styret i næringslivet, slipper de inn i mafiaens styrerom også. Tradisjonelt sett har mafiakvinner hentet autoritet fra sine ektemenn eller sine sønner, men nylig ble det opprullet en mafiafamilie i Calabria hvor alle finansene ble styrt av en kvinne. Mafiaen henger nok etter resten av samfunnet hva angår likestilling, men beveger seg av nødvendighet mot en mer pragmatisk holdning, hvor de benytter seg av den som er best skikket til den enkelte oppgaven.

MARTIN BJØRNERSEN

Et mangfold av verdener

Med den lille boken *Verden* får man en glimrende anledning til å følge verdensbegrepets utposinger og innsnevringer opp gjennom århundrene.

«Det finnes så mange argumenter for at denne verden, vår verden, er umulig.» I boken *Lewis' mangfold av verdener* (1991) opererer den franske poeten Jacques Roubaud med et verdensbegrep utenom det vanlige. Ved første øyekast kan det synes som en listig omstilling av Gottfried Leibniz' påstand om at vi befinner oss i *den beste av alle mulige verdener*. Med konas død som bakteppe befinner Roubaud seg i den andre enden av «best of»-skalaen. Men hvilke argumenter er det som setter vår egen verden ut av spill?

Tittelen på diktsamlingen henviser til den amerikanske filosofen David K. Lewis og hans metafysisk sett oppsiktsvekkende bok *On the Plurality of Worlds* (1986). Verket er et forsvar for den såkalte «modale realismen», som kort fortalt dreier seg om at alle tenkelige verdener har reell eksistens. At det ikke finnes enhjørninger i *vår* verden, er ikke et argument for at de overhodet ikke finnes, men snarere et hint om at andre verdener rommer dem – verdener der enhjørningen gresser side om side med griffen, pegasus og andre fabeldyr.

Historisk formidlingsbragd. Lewis' modale realisme og hans påstand om et mangfold av verdener står ikke akkurat i fare for å vinne terreng i en bredere offentlighet. Tittelen aspirerer imidlertid til nettopp dét: Som et ekko hermer den Bernard Le Bouvier de Fontenelles klassiske opplysningsverk *Entretiens sur la pluralité des mondes* («Samtaler om mangfoldet av verdener») fra 1686.

For et bredt publikum presenterte Fontenelle i denne boken det heliosentriske verdensbildet i form av en dannet dialog. Sannsynligvis dreier det seg om en av idéhistoriens største formidlingsbragder:

ANMELDELSE

HERMANN BRAUN, HELGE JORDHEIM, ERLING SANDMO
Verden
158 sider. Unipub. 2011

Boken kom i Fontenelles levetid ut i 33 opplag, ble oversatt til en rekke språk, mens tankene ble spredd via tidsskrifter og flyveblader. Fra nå av var det ikke lenger bare én verden man diskuterte i salongene, men snarere et vell av dem.

Eksempler som dette viser at «verden» kan vise til så mangt. Med utgivelsen av den lille boken *Verden* har man nå en glimrende anledning til å følge begrepets utposinger og innsnevringer opp gjennom århundrene. Boken er den andre i rekken av Unipubs «begreper i historien»-utgivelser og inneholder to artikler, den ene av dem en oversettelse av den tyske filosofen Hermann Brauns «Verden» (1992), den andre en nyskrevet innledning signert Helge Jordheim og Erling Sandmo.

At det ikke finnes enhjørninger i vår verden, er ikke et argument for at de overhodet ikke finnes.

Tøyelig begrep. Brauns artikkel er historien om et tøyelig verdensbegrep som former seg etter oppdagelser, feider og påfunn. Fra antikkens og middelalderens altomfattende begreper i entall – *verden* som totaliteten av det værende – spaltes det fra og med nytiden gradvis i flere og flere bestanddeler. Braun viser hvordan oppdagelsen av Amerika relativiserer verdensbegrepet, ved at man heretter skiller mellom den nye og den gamle verden.

Med Kopernikus og nevnte Fontenelle får vi siden et mangfold av verdener, som utover 17- og 1800-tallet forgrener seg stadig videre og med tiden blir til noe av en personlig betinget verdensanskuelse. Braun snakker i denne sammenheng om en «antroposentrisk reduksjon» av begrepet. Det dreier seg om et «horisonttap» og en «semantisk innsnevring» henimot vår egen tid.

Noen rettlinjet fortelling er det likevel ikke snakk om. Fontenelle så suverent

Hvordan oppfattes Vigdis Hjorths romaner fra bilselgeres og amfetaminmisbrukeres ståsted? **Side 39**

Jobs bok

Etter Steve Jobs dødsfall onsdag, er det liten tvil om hva som blir denne høstens mest omtalte biografi. Walter Isaacson har vært styreformann i CNN, redaktør i Time og biograf med en forkjærlighet for lederskap som tematikk. Hans autoriserte biografi er blant annet basert på intervjuer med den mediesky Jobs over en treårsperiode, helt frem til i høst. Heldigvis ble arbeidstittelen «iSteve: The Book of Jobs» forkastet i sommer. Nå heter den enkelt nok «Steve Jobs», på norsk medio november (Cappelen Damm).

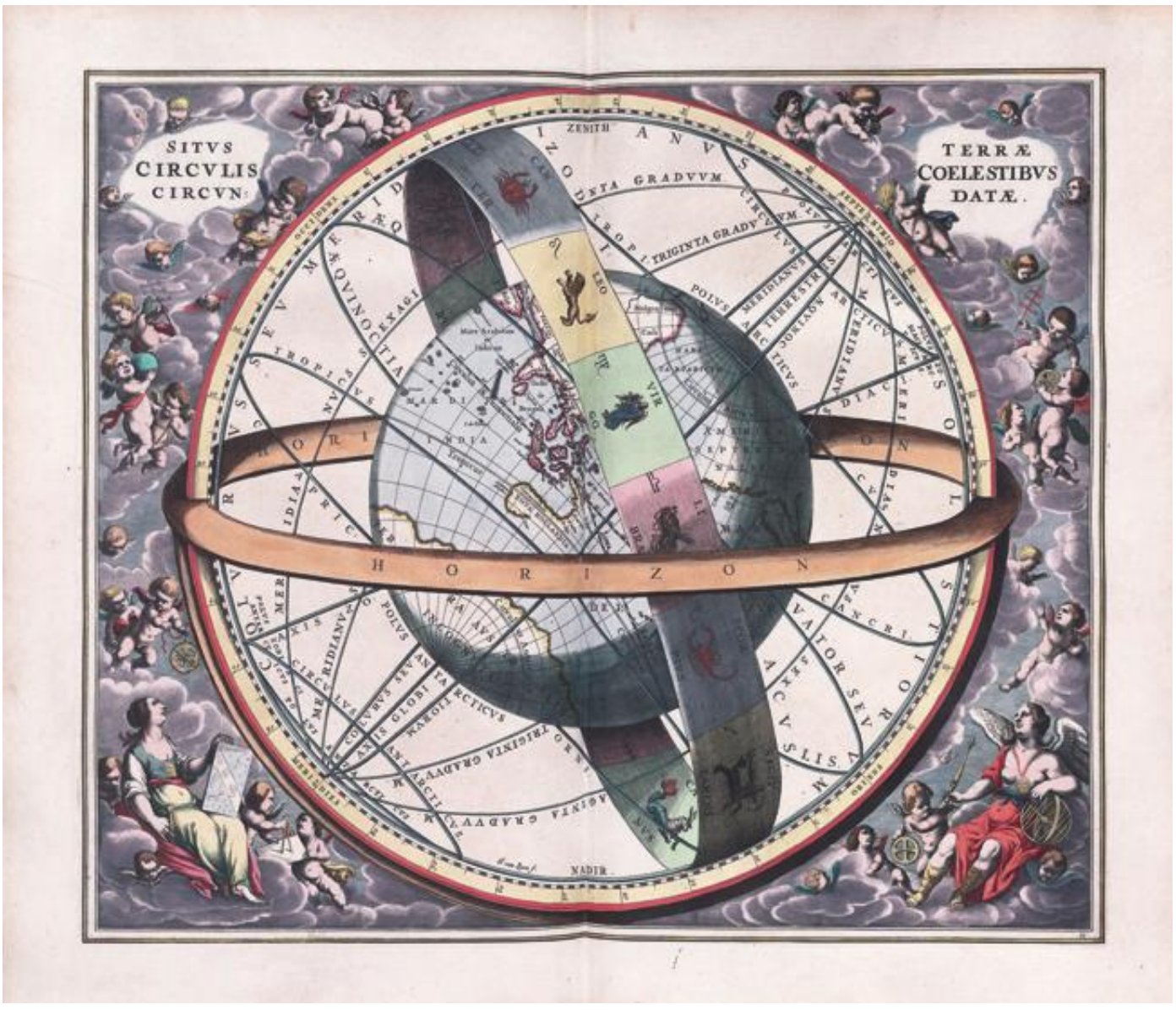

Nobel hjemmeseier

Etter mange års spekulasjoner ble det endelig svenske Tomas Tranströmers (bildet) tur. Til merkbar jubel kunngjorde Svenska Akademin i går at poeten får Nobelprisen for sine «fortettede gjennomlyste bilder». 80-åringen debuterte allerede i 1954 med *17 dikter*. *Sorgegondolen* (1996) ble en lyrisk bestselger med et opplag på over 30 000. På norsk har Jan Erik Vold vært en utrettelig gjendikter. Her litt fra Volds gjendiktning i boken *P X 3* (Gyldendal, 2003): «Stor og langsom vind / Fra havets bibliotek. / Her kan jeg hvile».

Mestermøter

Noen ganger blir lengselen etter *andre steder* utilbørlig sterk. Som når magasinet The New Yorker arrangerer sin årlige festival på Manhattan. Vil du høre Jonathan Franzen i samtale med redaktør David Remnick (litt annerledes enn Skavlan, kan vi love)? Gå på tur i Frank Gehrys skyskraper, guidet av arkitekten selv? Lytte til foredrag av Joyce Carol Oates? The Economists bloggskribent valgte seg en tale av Malcolm Gladwell, og ble mest slått av forfatterens frisyre: «Halvveis Einstein, halvveis potteplante.»

Harmoni: Jordens omgitt av himmelse sirkler i den tysk-nederlandske karttegneren Andreas Cellarius' omfattende stjerneatlas *Harmonia Macrocosmica* fra 1660.

Antikken: Bevegelsene i de himmelse baner basert på Ptolemaios' teorier. HARMONIA MACROCOSMICA

Kristendom: Første hemisfære med firmament formet i kristendommens bilde. HARMONIA MACROCOSMICA

bort ifra forestillingen om at det var Gud som sto bak opprettelsen av de mange verdenene, og snakket i stedet om virvelvinder og selvgående solsystemer. Denne mekanikken ble for mange tung å svelge, og Leibniz rykket snart ut for å forsikre leserne om at også Fontenelles soler og planeter inngikk i Guds *ene verden*. Det Leibniz i sin *Théodicée* kalte for «verden» omfatter nemlig hele kjeden av alt som eksisterer, noe som utelukker at det skulle finnes verdener i flertall: «For det er nødvendig å telle alle sammen som en verden, eller om De vil, som et univers.»

Verdensmesteren som forsvant. Med sin analyse av det sublime innfører Immanuel Kant *verdensanskuelsen* som størrelse. Med innsikten om at verden – som alt som kan erfares – er grunnfestet i anskuelsen, baner han vei for den tyske idealismen, hvor verden i større eller mindre grad betraktes som en forlengelse av bevisstheten. Begrepet vegeterer en stund hos Johann Gottlieb Fichte og Friedrich Schelling før det skifter beite og slår seg ned hos Karl Marx. Med Marx og den historiske materialismen er «verden» for første gang blitt et rent menneskelig anliggende. Her snakkes det ikke lenger om kategoriene eller om verdensånden, men om samfunn, stat og verden. Marx' kjente tese om at filosofene til nå bare har tolket verden på ulike måter, mens det det kommer an på er å forandre den, gir først mening når man tar et slikt menneskelig verdensbegrep i betraktning.

Omtrent samtidig med Marx forsvinner da også den kosmologiske betydningen av ordet «verden» ut av tyske ordbøker. I stedet finner Braun oppslag over en rekke politiske og økonomiske termer, som «verdenshandel» og «verdensherredømme». Interessant nok brukes ordet «verdenskrig» allerede på 1600-tallet, men da som kontrast til Kristi fred på jorden. Et annet mektig ord, «verdensmester» som betegnelse på Gud, har med tiden fått en så fordreid betydning at det knapt kan sies å være i kontakt med sitt opphav. I et sjeldent øyeblikk av komikk bemerker Braun at en setning som «Gud er verdensmesteren» i dag ville bli møtt med «tøysete assosiasjoner».

Påfallende selvstendig. Men begrepshistorie handler ikke bare om poenget som forsvant. Det er også historien om hvilke begreper som *ikke* slo rot. De mange forsøkene på å finne alternativer til Georg Simmels viktige begrep «livsverden», er et godt eksempel på akkurat det. Med uelegante forslag som Karl Jaspers' «betydningsverden» og «viktighetsverden» er det kanskje ikke så rart at de fleste av dem med tiden har havnet i glemselen.

Samlet sett gir Brauns artikkel likevel en vektig påminnelse om at verdensbegrepet har en historie man ikke så lett kan kvitte seg med, selv der hvor viljen til nyorientering har vært som størst. Artikkelen er fint oversatt av Helge Jordheim og Anne Katrine Westbye, og fremstår som påfallende selvstendig til tross for at den opprinnelig ble skrevet for et oppslagsverk. Lengden (vel 100 sider) tilsier jo også at Braun sprenger seg ut av leksikonets sjangerkonvensjon. Synd er det imidlertid at slepphendt korrekturlesning til stadighet bringer tankene ut av bane. En skulle ikke tro (tittelen til tross!) at det å holde en trykksak av dette formatet fri for feil, krevde all verdens innsats.

Forundring og fremmedhet. Jordheim og Sandmos introduksjon er informativ og utfyller Braun på viktige punkter. Det er grunn til å merke seg at også de deler Brauns oppfatning om at vårt verdensbegrep, slik det brukes i dagligtalen, representerer en innsnevring og et forfall målt mot tidligere tider. Faren ved å oppgi et romslig verdensbegrep, hevdes det, er vanskeligheten med å etablere en utside for våre handlinger og tankemåter – en målestokk. Jeg er imidlertid ikke sikker på om jeg tror på tesen deres om at et adekvat verdensbegrep er så godt som fraværende i de rådende klima- og globaliseringsdebattene. Etter spredningen av James Lovelocks Gaia-teori og økt bevissthet om menneskelig påvirkning på klimaet, er det vel få av oss som ikke også skjeler til «verden» når vi sorterer søpla eller stiller oss ved valgurnene? Bokens fortjeneste ligger på et annet plan: forundringen og fremmedheten i møte med det fortidige.

Slike mindre innvendinger skal imidlertid ikke få skygge for det faktum at boken som helhet tilbyr fremragende lesing. Helt i tråd med tittel og emne minner den da også om den allmenne betydningen som grekerne tilla ordet *kosmos*: et smykke.

SIGURD TENNINGEN